

UDK: 633.353.631.527.3

SUG'ORILADIGAN AYDONLAR UCHUN XASHAKI
DUKKAK (VICIA FABA L.) MAHSULDORLIGI YUQORI
TIZMALARNI TANLASH

Jumanova Mahliyo Boboqulovna,

Kichik ilmiy xodim

Janubiy dehqonchilik ilmiy tadqiqot instituti.

E-mail jumanovamahliyo59@gmail.com Tel: +99899 709 87 17

ORCID: 0009-0002-5559-7855

Annotatsiya: Ushbu maqolada suvli maydonlar sharoitida xashaki dukkak (vicia faba l.) ning hosildorlik bilan bir qatorda don sifati yuqori tizmalarini tanlash va keying bosqichlarga o'tqazish ustida olib borilgan tajriba natijalari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: hosildorlik, nav, tizma, oqsil fenologik kuzatuv, urug', unib chiqish, ertapishar.

Аннотация: В данной статье представлены результаты эксперимента по отбору и последующей посадке высокоурожайных и высококачественных сортов бобов (Vicia faba L.) на орошаемых полях.

Ключевые слова: урожайность, сорт, гребень, белок, фенологическое наблюдение, семена, прорастание, раннее созревание.

Abstract: This article presents the results of an experiment on the selection and subsequent planting of high-yielding, high-quality bean varieties (Vicia faba L.) in irrigated fields.

Keywords: yield, variety, comb, protein, phenological observation, seeds, germination, early maturation.

Kirish. Keyingi yillarda mamlakat iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri bo'lgan qishloq xo'jaligini jadal rivojlantirishga qaratilgan izchil islohatlar amalga oshirilmoqda. Natijada bugungi kunda dunyoda xashaki dukkak (vicia faba l.) ning 2,4 mln. gektardan ortiq maydonlarda ekilib jami 58 mamlakatda yetishtirilgan. Jumladan 2024-yilda dunyo miqyosida xashaki dukkak (vicia faba l.) ning. ekini 48,5. mln. tonna urug' hosili olingan.

Bugungi kunda seleksiya ishlari natijasida o'zgarmas holga kelgan duragay tizmalarning turli tuproq iqlim sharoitlarida, seleksion ko'rsatkichlari buyicha baholash va eng yuqori hosildor tizmalarni tanlab olish hamda ularni ishlab chiqarishga joriy etish dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Xashaki dukkak (vicia faba l.) ning. turiga mansub bo'lgan keng maydonlarga tarqalishiga asosiy sabab, uning birinchidan qimmatli biokimyoviy tarkibi bo'lsa, ikkinchidan unga bo'lgan talabni qondirish maqsadida yetishtirish jarayonida agrotexnik tadbirlarning me'yoridan ortiq talab qilmasligidadir. Xashaki dukkak (vicia faba l.). uchun eng qulay abiotik omil quyosh nuri va unumdor qora tuproqdir. Bahor faslinig may oyi xashaki dukkak (vicia faba l.) urug'ini ekish uchun eng optimal muddat hisoblanadi. Urug'ni ekish chuqurligi 3-4 sm hisoblanadi. Agar namlik yetishmaydigan sharoit bo'lsa 5 sm chuqurlikka ekish tavsiya etiladi.[1]

Xashaki dukkak (vicia faba l.) ning. Osiyo va o'rta yer dengizi mintaqasining ko'pgina qismlarida muhim an'anaviy dukkakli ekin hisoblanadi. Biroq iqlim o'zgaruvchanligi bilan bog'liq 2 ta asosiy o'zgaruvchi bo'lgan suv tanqisligi va harorat xashaki dukkak (vicia faba l.) ning. rivojlanishi va o'sishiga kata salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin[2]

Metrologik sharoitlar kasallikning rivojlanishiga tasir qiluvchi asosiy cheklovchi omillardan biridir. Bargdagi dog'lanish kasaligi uchun harorat 20⁰ C nisbiy namlik esa 90% optimal rivojlanishi uchun sharoit xisoblanadi.[3]

Don shakllanishida 1000 dona don vaznining yuqori bo'lishi mo'l va barqaror hosil olishini hal qiluvchi belgidir. Tuproqda namlik yetishmasligi, yuqori harorat, zamburug' kasalliklari bilan zararlanish 1000 dona don vaznini kamaytirishga olib keladi.

Olimlarning ma'lumotiga ko'ra don tarkibidagi oqsil miqdori xar xil tabiiy iqlim sharoiti va don yetishtirilishiga qarab tajriba natijalarida 18-32% bo'lishi mumkin

Tadqiqot uslublari va materiallari.

Tadqiqot davomida fenologik kuzatish, hisob va tahlillar Butunittifoq O'simlikshunoslik instituti VIR, 1984 uslubi bo'yicha va biometrik tahlillar Qishloq xo'jalik ekinlari Davlat nav sinash komissiyasining uslubi, oqsil GOST 10841-91 bo'yicha, 1000 ta don vazni GOST 10842-89 bo'yicha, olib borildi.

Tahlil va natijalar.

Olib borilgan ilmiy izlanishlarga ko'ra, issiqlik va qurg'oqchilikka bardoshli boshlang'ich ashyolarini yaratish maqsadida Janubiy dehqonchilik ilmiy-tadqiqot institutida 2022-yilda xashaki dukkak (*Vicia Faba L.*) 25 ta tizlari o'rganildi

1-jadval

Nav nomi		1000 ta don vazni, g	Hosildorlik, s/ga	Oqsil miqdori %
1	KR20-FBIHTN-19	537,3	5,4	20,6
2	KR20-FBIHTN-6	426,3	5,7	19,3
3	KR20-FBIHTN-14	528,0	4,4	18,6
4	KR20-FBIHTN-7	467,7	3,2	20,6
5	KR20-FBIF4N-SAEA-8	585,0	5,6	20,6
6	KR20-FBIHTN-1	661,0	8,8	29,5

7	KR20-FBIHTN-8	527,3	6,0	19,5
8	KR20-FBIHTN-15	557,0	5,6	18,8
9	KR20-FBIHTN-20	532,7	4,2	22,5
10	KR20-FBIF4N-SAEA-10	648,0	9,1	30,6
11	KR20-FBIHTN-2	744,0	9,6	28,7
12	KR20-FBIHTN-10	538,0	6,7	24,5
13	KR20-FBIHTN-16	442,0	5,3	25,5
14	KR20-FBIHTN-21	557,7	4,6	23,8
15	KR20-FBIF4N-SAEA-11	495,0	4,4	24,5
16	KR20-FBIHTN-3	715,3	8,6	30,5
17	KR20-FBIHTN-11	441,3	5,2	20,5
18	KR20-FBIHTN-17	658,3	6,6	20,7
19	KR20-FBIHTN-22	492,7	6,6	18,7
20	KR20-FBIF4N-SAEA-29	787,0	9,3	30,7
21	KR20-FBIHTN-5	723,0	8,4	29,4
22	KR20-FBIHTN-12	446,0	3,7	18,8
23	KR20-FBIHTN-18	696,7	8,3	30,4
24	KR20-FBIHTN-23	705,7	8,6	29,6
25	KR20-FBIF4N-SAEA-32	677,3	8,6	28,7

2022–yil davomida Qarshi tumani iqlim sharoitida o‘tkazilgan dala tajribalari navlarining raqobat tizmasi bo‘yicha 1000 dona don vazni tahlil qilinganda, yetishtirilgan nav va tizmalarda 426-787 grammgacha bo‘lganligi aniqlandi.

Doimiy yuqori hosildorlik ko‘rsatgan xashaki dukkak (vicia faba l.) tizmalar guruhi Buyuk KR20-FBIHTN-1, navi va KR20-FBIF4N-SAEA-10, KR20-FBIHTN-2, KR20-FBIHTN-3, KR20-FBIF4N-SAEA-29, KR20-

FBIHTN-5, KR20-FBIHTN-18, KR20-FBIHTN-23, KR20-FBIF4N-SAEA-32 navlari 8,3-9,6 s/ga bo'lganligi aniqlandi. Ular yillik agroiklimiy o'zgarishlarga qaramay, yuqori hosildorlik salohiyati bilan ajralib turdi.

Taxlil natijalariga ko'ra oqsil miqdori eng yuqori ko'rsatkichga ega bo'lgan tizmalar KR20-FBIHTN-1, KR20-FBIF4N-SAEA-10 KR20-FBIHTN-2, KR20-FBIHTN-3, KR20-FBIF4N-SAEA-29, KR20-FBIHTN-5, KR20-FBIHTN-18, KR20-FBIHTN-23, KR20-FBIF4N-SAEA-32 tizmalarida 28,7-30,7% bo'lganligi kuzatildi

Xulosa. Xulosa urnida shuni aytish joizki xashaki dukkak (vicia faba l.) tarkibida oqsil miqdori yuqoriligi bilan boshqa ekinlardan ajralib turadi. Tajriba natijasiga ko'ra sug'oriladigan maydonlar sharoitida 1000 dona don vazni 661-787 g tashkil etdi. Hosildorligi esa 8,3-9,6 s/ga bo'lganligi kuzatildi. Oqsil miqdori 7 ta tizmada yuqori natijalarni berganligi aniqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Graham P.H., Ranalli P. Common bean (*Phaseolus vulgaris* L.)// Field Crops Research. Volume 53, Issues 1-3, July 1997, P.131-146.
2. Petzoldt L., Kroschewski B., Kautz T. Metabolic activity of *Hordeum vulgare*, *Brassica napus* and *vicia faba* in Worm and Root type Biopore S'heaths// Plant and Soil -2022-C-10
3. Harrison JG. 1988. The biology of *botrytis* spp. on *Vicia* beans and chocolate spot disease - a review. Plant Pathol. 37:168-201. <https://doi.org/10.1111/j.1365-3059.1988.tb02064.x>.